

Fas'ın Cedîde şehrinde bir üniversiteye ve ülkedeki bazı eğitim kurumlarına onun adı verilmiştir (tanınmış şair ve edip Abdullah b. Abbas el-Kabbâc'ın Dükkâlî hakkındaki bir kasidesi için bk. Cirârî, II, 321-322).

Dükkâlî hakkında kaleme alınan monografiler arasında şunlar anılabilir: Abdullah b. Abbas el-Cirârî, *el-Muḥaddişü'l-ḥâfız Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî* (Dârülbeyzâ 1396/1976); Abdülhakîm Berkâş, *eş-Şeyḥ Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî: Ekâdimiyye 'ilmiyye tesîru 'alâ ricleyhâ ve tûğayyîru ma'ahâ mecre't-târîḥ* ([baskı yeri yok] 1989); Ca'fer b. Ahmed en-Nâsirî, *Terce-metü şeyḥinâ el-'allâme el-muḥaddis Ebî Şu'ayb ed-Dükkâlî* (nşr. Muhammed b. Azzûz, Beyrut 2005); Muhammed Riyâz, *Şeyḥu'l-İslâm Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî es-Şiddîkî ve cühûdühü fi'l-'ilm ve'l-işlâḥ ve'l-vaṭaniyye* (Dârülbeyzâ 2005, 2009); Muhammed İbrâhim el-Kettânî, *Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî kemâ 'arefuhû ve Ṭalâ'î'u'l-yaḳazati'l-Mağribiyye ev Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî ve's-Selefiyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Muhtâr es-Sûsî, *el-Ma'sûl*, Dârülbeyzâ 1960-63, II, 250, 284, 336; III, 60, 66, 69; IV, 11, 148, 158, 167, 179, 301; V, 104, 288; VIII, 144, 265, 266, 267, 270; XI, 9, 29, 126, 190, 298; XIII, 145, 444, 447; XVII, 92, 248; XVIII, 42, 66, 343; Cirârî, *Min A'lâmi'l-fikri'l-mu'âşır bi'l-'Udveteyn: er-Rabâṭ ve Selâ*, Rabat 1391/1971, I, 68, 197, 203, 206, 219, 225, 228, 233, 236, 258; II, 33, 59, 93, 102, 126, 148, 198, 202, 234, 266, 269-274, 288, 318, 321-322, 331, 409, 414, 422, 424; E. Burke III, *Prelude to Protectorate in Morocco: Precolonial Protest and Resistance, 1860-1912*, Chicago 1976, s. 101, 135; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1399/1979, II, 196-205; Abbas b. İbrâhim, *el-'lâm*, II, 479; III, 267; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḥbû'âti'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 117; J. Cagne, *Nation et nationalisme au Maroc*, Rabat 1988, s. 355-358, 366, 495; D. F. Eickelman, *Knowledge and Power in Morocco: The Education of a Twentieth-Century Notable*, Princeton 1992, s. 77-78, 99, 115, 128; Allâl el-Fâsî, *el-Ḥarekâtü'l-istiklâliyye fi'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1993, s. 153-154; M. Felâh el-Alevî, *Câmi'u'l-Ḳaraviyyîn ve'l-fikrû's-Selefi: 1873-1914*, Dârülbeyzâ 1994, s. 62, 68, 69, 134-142, 144, 150; Mohamed El Mansour, "Salafis and Modernists in the Moroccan Nationalist Movement", *Islamism and Secularism in North Africa* (ed. J. Ruedy), London 1996, s. 55, 60; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Sel-lû'n-nişâl li'n-niḳâl bi'l-eşyâḥ ve ehli'l-kemâl: Fihrisü'ş-şüyûḥ* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 74, 82-83, 86, 112, 117, 133, 141, 159, 170, 172, 175, 195, 196, 201, 212, 214, 215, 221, 222, 225; a.m.f., *İḥâfû'l-mü'tâli' bi-ve-feyâtü a'lâmi'l-ḳarni'ş-şâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, II, 477;

Abdüllâh Belkâziz, *el-Ḥiṭâbü'l-işlâḥi fi'l-Mağrib: et-Tekvîn ve'l-meşâdir*, Beyrut 1417/1997, s. 18, 57, 58, 78, 150, 224; İbrâhim el-Vâfi, *ed-Dirâ-sâtü'l-Ḳur'âniyye bi'l-Mağrib fi'l-ḳarni'r-râbi'* 'aşer el-hicrî, Dârülbeyzâ 1420/1999, s. 205-206, 235-237; Abdülkerîm Gallâb, *Târîḥu'l-ḥareketi'l-vaṭaniyye bi'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1420/2000, I, 62-63; Abdullah b. Abdurrahman b. Abdürrahîm el-Muallimî, *A'lâmü'l-Mekkiyyîn mine'l-ḳarni't-tâsi' ile'l-ḳarni'r-râbi'* 'aşer el-hicrî, London 1421/2000, I, 427-428; Abdülhafız b. Muhammed Tâhir b. Abdülkebir el-Fâsî, *Mu'cemü'ş-şüyûḥ: Riyâzû'l-cenne ev el-müdhîşü'l-muṭrib* (nşr. Abdülmeccid Hayâlî), Beyrut 1424/2003, II, 240-242; Ahmed Mütefekkir, *'Ulemâ'ü Câmî'ati İbn Yüsu'fi'l-ḳarni'l-'îşrin*, Merakeş 1427/2006, s. 149-153; Abdüsselât b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî el-Mekkî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âli bi-enbâ'i evâ'ili'l-ḳarni'ş-şâlis 'aşer ve't-tevâli* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, I, 697; III, 2049-2051; Hamânullah Vulid es-Sâlim, *Huccâc ve muhâcirün: 'Ulemâ'ü bilâdi Şinḳiṭ (Moritanyâ) fi'l-bilâdi'l-'Arabîyye ve Türkiyâ*, Beyrut 1433/2012, s. 261-262; E. J. Amster, *Medicine and the Saints: Science, Islam, and the Colonial Encounter in Morocco, 1877-1956*, Austin 2013, s. 8, 46, 48, 50, 102; Abbas el-Cirârî, "Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî: Râ'idü'l-işlâḥi'l-fikri fi'l-Mağribi'l-ḥadîş", *el-Ekâdimiyye*, sy. 7, Rabat 1990, s. 15-26; Abdüllâh el-Fâsî, "ed-Dükkâlî eş-Şiddîkî, Ebû Şu'ayb", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1421/2000, XII, 4063-4064.

AHMET ÖZEL

DÜNBÜLÎ

(دنبلی)

Abdürrezzâk Big b. Necef Kulî Han
(ö. 1243/1827-28)

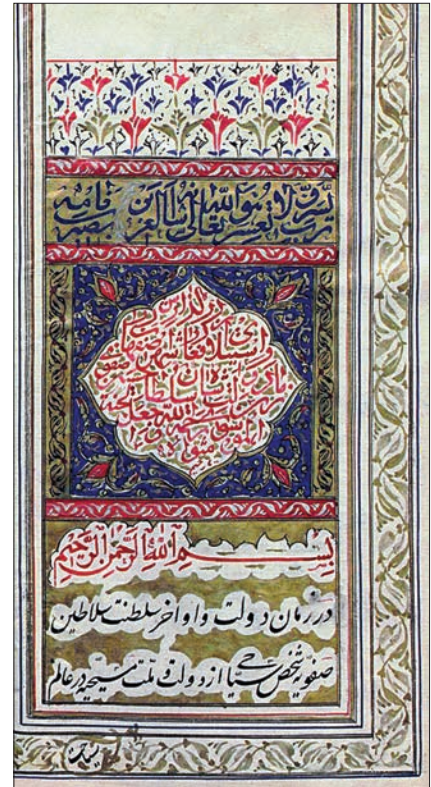
**Kaçar dönemi tarihçisi,
edip ve şair.**

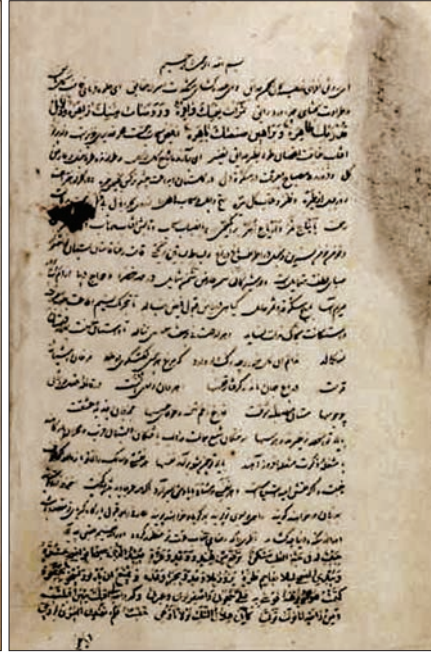
1176'da (1762-63) Hoy şehrinde doğdu. Türkçe konuşan Kürt asıllı Dünbüli aşiretine mensuptur. Aşiret uzun zamandan beri Hoy ve Batı Azerbaycan'ın Selmâs şehrine hâkim bulunuyordu. Dünbüli aşiretinin liderlerinden olan babası Necef Kulî Han, Nâdir Şah'ın seferlerine katılmış, 1155'te (1742) Tebriz beylerbeyi olmuş, Kerim Han Zend döneminde de aynı göreve getirilmiştir (1176/1762-63). Siyasî sebeplerden dolayı Kerim Han Zend, Dünbüli ailesini Şiraz'a sürgün edince Abdürrezzâk Big de henüz on yaşında iken ağabeyi Fazl Ali Big ile beraber Şiraz'a gönderildi. On dört yıl boyunca Şiraz'dan hiç ayrılmadı. Bu sırada eğitimini tamamladı ve şehirdeki ilim meclislerinde bulunarak birçok alanda bilgi sahibi oldu. Zend Hükümdarı Kerim Han öldüğünde Abdürrezzâk Big Şiraz'da idi. Zend hânedanı mensupları arasında çıkan taht kavgaları sırasında Şiraz'ı ele geçiren Ali Murad Han Zend (1196/1782)

içlerinde Abdürrezzâk Big'in de yer aldığı Azerbaycanlı esirleri İsfahan'a götürdü. Ancak 1199'da (1785) İsfahan'ı alan Âğâ Muhammed Han bu tutsakları serbest bıraktı. Dünbüli, Tebriz'e dönerek telif ile meşgul oldu. Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah zamanında veliaht Abbas Mirza'nın hizmetine girdi. 1804-1812 ve 1826 yıllarındaki İran-Rus savaşlarına tanık oldu. 1241'de (1826) hac farızasını eda eden Dünbüli Tebriz'de vefat etti.

Eserleri. 1. Ḥadâ'îku'l-cinân. Müellifin Şiraz'daki hayatı, Şirazlı şair ve âlimlerin biyografileri ve Kerim Han Zend ile kabilesi hakkında mâlûmat içeren bir eserdir. Bir nüshası Meclis-i Şûrâ-yı Millî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 9761). **2. Tec-rübetü'l-aḥrâr ve tesliyetü'l-eberrâr.** Zamanın şair, yazar ve âlimlerinin biyografilerini ve çalışmalarını içeren bir tezkiredir. 1228'de (1813) tamamlanan eser Hasan Kâdi Tabâtâbâî tarafından yayımlanmıştır (I-II, Tebriz 1349 hş./1970 – 1350 hş./1971). **3. Tezkire-i Niğâristân-ı Dârâ.** Feth Ali Şah zamanındaki şairlerin biyografilerini

Judasz Krusinski'nin Dünbüli tarafından *Başiretnâme* adıyla Farsça'ya çevirilen seyahatnâmesinin ilk sayfası (İran Kitâbhâne-i Millî, nr. 5.10731)

Dümbülî'nin *Hadâ'îku'l-cinân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Tahran Meclisi Şûrâ-yı Millî Ktp., nr. 9761)

ihtiva eden ve 1241'de tamamlanan eseri Abdürresûl Hayyâmpûr neşretmiştir (Tebriz 1342 hş./1963). **4. Me'âsir-i Sulâtânî.** Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah zamanında cereyan eden, müellifin bizzat tanık olduğu savaş ve olaylara dair bilgi içerir. 1241'de (Tebriz 1826) taş baskısı yapılmış, Gulâm Hüseyin Sadrî Efşâr bu baskıyı esas alarak eseri yeniden yayımlamış (Tahran 1351 hş./1972), Gulâm Hüseyin Zergerî Nejad da tahkiki neşirini yapmıştır (Tahran 1383 hş./2004). Harford Jones Brydges eseri *The Dynasty of the Kajars* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (London 1833). **5. Hadâ'îku'l-üdebâ?** Arap ve İranlı şairlerin çalışmaları ve sözlerinden oluşan eserin bir nüshası Meclis-i Şûrâ-yı Millî Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 32386). **6. Başiretnâme.** *İbretnâme* adıyla da bilinen eser, Judas Krusinski'nin seyahatnâmesinin Osmanlıca çevirisi *Târîh-i Seyyâh* esas alınarak yapılan Farsça tercümesidir (Kitâbhâne-i Millî, nr. 5.10731). "Meftûn" mahlasıyla şiirler yazan Dümbülî'nin Arapça ve Farsça divanı, ayrıca *Meşnevî-yi Nâz u Niyâz*, *Meşnevî-yi Selim ü Silmi*, *Haşâyîku'l-envâr*, *Ravzatü'l-âdâb ve cinnetü'l-elbâb*, *Hadîka*, *Meşnevî-yi Hümâyûn-nâme* ve *Riyâzü'l-cenne* gibi eserleri de bulunmaktadır (eserlerinin

bir listesi için bk. Mehdî Bâmdâd, II, 264; M. Ali Terbiyet, s. 354-356).

BİBLİYOGRAFYA :

Dümbülî, *Tecrübütü'l-ahrâr ve tesliyetü'l-ibrâr* (nşr. Hasan Kâdî Tabâtâbâî), Tebriz 1349 hş./1970, neşredenin girişi, I, 1-15; a.m.f., *Tez-kire-i Niğâristân-ı Dârâ* (nşr. Abdürresûl Hayyâmpûr), Tebriz 1342 hş./1963, neşredenin girişi, s. v-y, 1-6; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 334-335; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbâyecân*, Tahran 1314 hş., s. 353-357; Mehdî Âkasî, *Târîh-i Hüy*, Tebriz 1350 hş., s. 537-543; Bahâr, *Sebkşinâsi*, Tahran 1370 hş., III, 319-331; Mehdî Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., II, 264; Âkâ Hâc Hüseyin Nahcivânî, "Abdürrezzâk Big-i Dümbülî", *Neşriyye-i Dânişgide-i Edebiyyât-ı Tebriz*, I/1, Tebriz 1338 hş., s. 1-13; Muhsin Halîlî, "Bâznümâ-yi 'Unşûr-i İrânî der Güzâreşnâme-hâ-yi Târîh-i Rüzgâr-i Kâcârîye", *Faşlnâme-i Siyâset*, XXXIX/I, Tahran 1388 hş., s. 115-135; Nâsirüddin Şah Hüseyinî - Ferhâd Felâhethâh, "Mu'arrefi Nüşâ-i Hâttî Selim ve Silmi ez 'Abdürrezzâk Big-i Dümbülî", *Faşlnâme-i Edebiyyât-ı Fârsi*, sy. 14, Tahran 1388 hş., s. 91-114; a.m.f., "Berresi Bütîkâ-yi 'Abdürrezzâk Big-i Dümbülî der Meşnevîhâ-yi Nâz u Niyâz ve Selim ve Silmi", *Zebân ve Edebi Fârsi*, sy. 215, Tahran 1389 hş., s. 9-27; Müctebâ Safer Alizâde, "Meşnevî-yi 'Abdürrezzâk Big-i Dümbülî-yi Hü-yî", *Peşâm-i Bahâristân*, III/10, Tahran 1389 hş., s. 831-852; J. R. Perry, "'Abd-al-Razzâq Beg", *Elr.*, I, 154; Christoph Werner, "'Abd al-Razzâq Beg Dunbuli", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2008, fas. 2, s. 6-7.

RIZA KURTULUŞ

DÜNYA SAVAŞI II

(bk. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI).

DÜŞKÜNLÜK

Alevilik'te yolun erkân ve âdâbına karşı işlenen, toplum adına dede tarafından cezalandırılması gereken suçluluk hali.

Alevî çevrelerinde ahlâkî değerler sisteminin korunması amacıyla benimsenen yolun ilkeleri dikkate alınmayıp yasaklanan şeylerin işlenmesi halinde cem âyinde dedenin kararı ve toplumun tasvibiyle ilgili kişi "düşkün" diye ilân edilir, bu kişinin sabit olan suçluluk durumuna da "düşkünlük" denir. Bazan düşkün yerine "yolsuz", düşkünlük yerine de "yolsuzluk" kelimelerinin kullanıldığı da görülür. "Düşkün etmek, düşkün edilmek" ifadeleri suçluya düşkün meydanı açılarak ceza verilmesi, "düşkün kaldırmak" ise kişinin düşkünlük durumunun kurulan meydan yahut mecliste sona erdirilmesi mânâsında kullanılır.

Düşkünlük uygulaması gelenekte, Asr-ı saâdet'te Tebuk Gazvesi için (9/630) hazırlanan orduya mazeretleri bulunmadığı halde katılmayan Kâ'b b. Mâlik ile iki arkadaşı hakkında kendilerini aklayan âyetlerin (et-Tevbe 9/117-119) inmesine kadar Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu küskünlük tavrına ve sahâbilerin onlarla konuşmamasına bağlanmaktadır. Bir başka düşünceye göre Yavuz Sultan Selim ile Safevî Hükümdarı Şah İsmâil arasında vuku bulan Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Alevî toplumunun bir arada tutulması, cem âyinlerine devam edilmesi, bu âyinleri yürütecek dedelerin ehil ve yetenekli kimselerden seçilmesi görüşü benimsenmiş, dedenin toplumun problemleriyle ilgilenmesi gereği ve suçluları kendisinin yargılayıp cezalandırması düşüncesi sonucunda düşkünlük kurumu meydana çıkmış, böylece toplumun kendi arasında bir tür yargılama mekanizması oluşmuştur. Ancak bu uygulamanın ilk defa nerede ve ne zaman ortaya çıktığı hususu bilinmemektedir. Alevî topluluğunda suç işleyenlere düşkünlük kurallarının uygulanabilmesi için kişinin önce musâhip erkânından geçip görgü erkânında ikrar vermesi gerekir. Uygulamada suç işleyen kişi dedenin daha aşağı mertebede bulunan rehberine bildirilir. Rehber bu kişiyle özel olarak görüşüp sorunu halletmeye çalışır, suçlu vazgeçmediği takdirde sorun dedeye götürülür. Sonunda uyarılar fayda